

tön szól és veszély-magatartást kíván; egységet ott, ahol a kis-népség nem enged sokszínű, összetett kulturát. A magyar szellemet, e saját fogalmazásuk szerinti szellemet megmenteni akarók parancsa hangzik a más elképzelésük felé: vagy elfogadjátok a mi igazunkat vagy pusztulnotok kell. Két igazság nincs, illetve nem fér meg együtt. Az idő sürget, nincs mód tisztázásra, nincs halasztás lassú, spontán, önkéntelen alakulásra. Így szól a kisebbségben lévő magyar író az új magyar magatartást illetően.

Németh itt magatartást diktál. Okokat nem vizsgál, — írja, — mentséget nem ad. Mit felelhet a józanságát még megőrizni akaró a lázas szavakra? Mit szólhat a figyelő a forgatagba kerülőhöz? A hideg szó nem fog, a tárgyi igazság nem meggyőző. Egyéni sors itt meg nem engedett; más népi hányatottság saját kára mindenkinek. A társadalom — ha ugyan ezt a szót le lehet írni e magatartással kapcsolatban anélkül, hogy a tudátság vádját ne vonja maga után — dzsungel, saját törvényeivel; e törvényeknek vesse alá mindenki magát. Ujat, másat hozni, ejtérőt valani: bűn, de mindenekfelett: magyartalanság. Honnan az alap ekkora egyszínűséget feltételezni egy népről és kívánni ezt tőle? Honnan a jog a környezet és keveredés lágy, észrevétlen gyúrása helyett szolgálai alávetést követelni egy kultúra sugárkörébe kerültjétől? S honnan a lelkiismeret, külső szorítások fenyegetéseit belső rétegeknek tulajdonítani? Hogyan lehet gyors pálfordulást: gerinctelenséget követelni őszinteség helyett? S végül talán: hogyan lehet égő meggyőződéssel ugyan, de kevesebb alapossággal fogalmakat feldobni, melyeknek tudományos hitele még nem nyilvánvaló?

Németh László könyve remek száguldás a magyar multon keresztül és logikus következmények levonása az önkényes premisszákból. Ő maga könyvével egyik legmaga-

sabb sikkü képviselője az általános türelmetlenségnek. Vannak azonban alapfogalmak, melyek felértékelésére a légkör nem kedvező s melyekre a feleletet ép most készül megadni a történelem. Van magatartás, melyet szorgalmazni lehet, mely kívánatos és egyén és közösség, híg-, jött- és mély-magyarság egyaránt vágyja; de az eszközök és módszerek, melyek ezt a magatartást akarják gyorsan megvalósítani, erőszakosak, önkényesek, sujtóak és a mély-magyarság lényegével sem egyezők. (Szabó Imre)

E RDEI FERENC: MAGYAR

VAROS (Athenaeum) című munkáját sokkal inkább a várostudományi szakszerűség, mint a szociográfiai feltárás jellemzi, noha mindkettő erőnyeit egyesíti. Egészen kivételes felkészültséggel elemzi a magyar város településformájának sajátosan egyedülálló jellegét és olyan elhatározó történelmi értelmezésekre jut, amelyek nemcsak eredetivé, de fölöttébb becselessé is teszik kutatásait.

E. F. minderekelőtt azzal az „idegen“ váddal vitázik, mintha a magyar nem volna városépítő és városlakó nép. Elliseri ugyan, hogy a magyar városkép a nyugati városképhez mérve, elmaradott és szegényes, de ez nem kisebbértékűségére vagy elhibázott településrendszerére utal. Ellenkezőleg: a magyar város „olyan fejlődésre képes, amilyenre a nyugati rendszer képtelen“, — állapotően más rendszerű települési gyakorlata miatt. E. F. nem a magyar városról általában beszél, hanem kizárólag arról a „különlegesen magyar településformáról, amely megoldotta azt a megoldhatatlannak hitt kérdést, hogy földművelők is lehetnek városlakók, sőt egyenesen földművelők teremthetnek városokat“. Az alföldi magyar mezővárosokról van szó, melyektől még a szaktudomány is gyakran megtagadja a városi jellegét, noha összetételükben ma is in-

kább valósítják meg azokat a követelményeket, amelyeket a modern nyugati városépítészeti hangzattal. — Két vitathatatlanul nagyszerű teljesítménnyel dicsekedhet a tanyás-mezőváros. Az egyik: megteremtette az őstermelők városát, a másik; föloldotta a város-vidék kettősségét és a vidéket is városi területté tette. Mindkét műve tökéletes igazolást nyert a modern városépítési törekvésekben". (210. o.)

E. F. abból indul ki, hogy a város, mint a kultúra és civilizáció fejlődésének megteremtője és hordozója, mint a közösségi együttműködés fejlettebb képviselője és mint emberibb életszintet biztosító (vagy biztosítható) társadalmi közület, — nem lehet csak az emberiség egy kis hányadának osztályrésze, míg a másik része alacsonyrendű (vidéki) életre kárthatva, örökké csak sóvárogjon a város után... — „a város nem lehet csak a városiaké, szóval önmagáé, hanem a városnak egyaránt a városiakénak és vidékiekének, egyszóval mindenkiének kell lenni (191. o.) ...Az a település, amely eltünteti a város és vidék kettősségét és helyébe egységes városi területet teremt olyan megoldást valósít meg, amely mind az érték követelményeknek, mind a fennálló társadalmi szükségleteknek a legteljesebben megfelel". (205. o.) — Az alföldi tanyás-mezőváros pedig, mint ősi magyar hagyományokban gyökeredző településforma, ezt valósította meg.

E. F. kimutatja, hogy az összes magyar városok tanyáit tekintetbe véve, hetven százaléka e tanyák népességének városi lakással is bír. A tanyás mezőváros két-szállás rendszere áthidalja a város és vidék szakadékait, városi lakossá teszi az őstermelő parasztot és mezőgazdát, akinek számára a tanya nem örök kitzasztottság, hanem csak munkahelyük.

A „szentistváni országépítés" is új értékelést kap a magyar mezőváros rehabilitálása során. Törté-

nelmi okfejtések világítanak rá, hogy a szentistváni városalapítás szelleme a magyar hagyományok ellenében érvényesült, erőszakosan nyugatosított és idegenekkel népesítette be a magyar városokat. Amikor azonban a török dúlások az ország nagyrészében elpusztították a szentistváni országépületet, a lapangó magyar települési hagyomány újra erőre kapott és az idegen hatású szentistváni szellem mellőzésével visszaállította az ősi magyar szállásrendszert s megvettette alapjait a mezővárosoknak.

A városi életforma — olykor már patetikusságba lendülő — dicsérete, érthetően elméleti tulhajtásokra vezet. Nem szólva a város és falu „osztályharcának" erőszakolt, inkább csak kuriozitásra törekvő tételeiről, a város irányában szerző a falvak népeivel is rajongó értékelést fogadtat el. Kirívó példája ennek, hogy a falusi rétegek város felé özőnlését E. F. tudatos várossovágásnak, hódító utnak tekinti, noha a valóságban az kényszerű és keserű népvándorlás a válságba került és bomlásnak indult paraszteleletforma elől.

Végezetül E. F. felsorolja azokat az alapelveket, amelyek megvethetik egy mezővárosokra alapított országterv alapjait, bár siet megjegyezni, hogy a terv akármilyen helyes és indokolt legyen, jámbor óhajta marad, mert a mezőváros (és az ország is) csak úgy virágozhat, ha „gazdasági jólét és társadalmi szabadság lesz osztályrésze". S bár szerző érzi, hogy a korszerű magyar viszonylatokban műve csak „elmejáték", mégis szükségét érzi a tanúságtételnek, hogy legalább lelkesítő, vagy felháborító álom legyen belőle... ameddig valóság nem lehet..." A magyar társadalom létkérdése cselekedetre sürget és meg kell érlelnie az új országépítés feltételeit, — ezzel a hittel zárul Erdei Ferenc kétségtelenül jelentékeny és értékes szempontú munkája. (Robotos Imre)